

Oponentský posudek na práci

Miroslav Melčák

Vývoj vnímání waqfu v egyptské společnosti, 1805–1953

Autor ve své studii zpracovává problém, který přesahuje do několika oborů společenských věd a je přímo zralý pro multidisciplinární výzkum. Dotýká se totiž dějin práva, ekonomie, sociálních vztahů i každodennosti kulturního života, především života náboženského. Jeho uchopení orientalistou je tedy nanejvýš logické. Jde jen o to, zda toto „multioborové téma“ je schopen uchopit jeden autor. Soudím, že M. Melčák toto riziko zvládl a předložil zralou studii, která splňuje požadavky na udělení příslušné vědecké hodnosti.

Osou práce je rozbor pramenů, které autor nashromáždil během svých pobytů v Egyptě. V tom smyslu je Melčákova práce skutečně přínosem pro komplexnější studium nábožensko-nadační tematiky v islámu, neboť jeho dosavadní zkušenosti s egyptským prostředím lze jistě aplikovat i na jiná teritoria islámského světa, případně zpracovat syntetičtější komparativní monografii na materiálu z různých oblastí, což by byl určitě vpravdě novátorský badatelský počín.

Autor zjevně skutečně pracoval s prameny z egyptských archivů, což mu organizačně umožnil jeho dvouletý pobyt v Egyptě, během něhož jistě musel kombinovat železnou trpělivost arabisty s finančními možnostmi studenta, když zkoušel pronikat do prostor místních archivů a knihoven. O jeho práci s prameny svědčí i teze, resp. hypotézy, které si v počátku práce vytýčil (s. 9). Jsou reálně založeny na důvěrné znalosti pramenného materiálu.

Práce je dobře strukturována a své opodstatnění má i zvolená periodizace. Zcela správně autor v první kapitole analyzuje waqf z hlediska jeho nábožensko-právní a ideové podstaty, dále pak se věnuje instituci waqfu v dobře vybrané periodě egyptských dějin. Je možná škoda, že autor ukončil svůj výklad v roce 1953. Toto datum je ovšem naprosto logické, doufám jen, že ve svých příštích studiích na dané téma bude pokračovat násirovskými a postnásirovskými dějinami waqfů.

Z dikce textu vyplývá, že autor pečlivě vážil formulace, některé termíny a odborné formulace konzultoval s právníkem a nesnažil se výklad vylehčovat fabulemi, které by již tak obsahově náročný text mohly jen zamlžovat.

Konkrétní glosy a připomínky:

Upozorňuji na s. 16, kde si autor velmi trefně „stěžuje“ na vágnost problematiky (1. a 2. odst.). Velmi dobře mu rozumím, neboť analogické pocity prožívám při zpracování „svých témat“ (džihád, hidžra).

Nemohu nereagovat na konstatování na s. 20, že předmětem waqfu mohly být i movité předměty spojené s ozbrojenou formou džihádu – především zbraně a koně. To má, mj., velký vliv na současný vývoj aktivistických podob islámu v „příbytku války“, protože donátor může věnovat svá aktiva komukoli – např. mešitám v evropských zemích (finance, literatura a další prostředky da[‘]wy), ba i zbraně – a přitom z pohledu náboženského práva, a tudíž i etiky, je to zcela ospravedlnitelný počín. Zajímalo by mne, jak se mezi [‘]ulamá‘ řeší otázka zakládání waqfů na „území války“, resp. „území příměří“.

s. 31 – vliv „cizích vojenských elit“, které se „od 12. století“ začaly objevovat na BV – prosím vysvětlit.

s. 40 – založením waqfu byla vytvořena celá řada placených nadačních postů – prosím širě vysvětlit, zda právě tato skutečnost nepředstavovala neúměrné chronické zatěžování státní pokladny – jeden z předpokladů pozdější ekonomické stagnace a vyčerpání islámských států v době, kdy se již zastavily příjmy z územní expanze.

s. 41 je zde korektní hodnocení motivace donátorů či zakladatelů nadací. Ekonomický motiv vždy nemusel převažovat nad motivy náboženskými nebo obecně sociálními.

s. 47 – kuttáby a obecně vzdělávací systém ve středověku viz též výborná Trittonova práce – není uvedena v bibliografii.

Autor si dal bezpochyby velkou práci s řádnou arabistickou transliterací, včetně klíče k přepisu specifických arabských fonémů (s. 4). Divím se jen, proč přes tak pečlivě provedenou transliteraci nerespektoval spodobu fonémů v příslušných případech určitého členů. Dále k transkripci – ta' ríchí, nikoliv táríchí.

Soudím, že okamžitě po důkladném „vytěžení“ této studie v českých a cizojazyčných periodikách, případně její publikaci jako celku, by se měl autor urychleně vrhnout na promýšlení jedné z klíčových otázek islámských dějin: do jaké míry se ekonomicko-právní koncepce a instituce waqfů podílela na „zmrtnění“ islámského ekonomicko-sociálního organismu v době, kdy se západní Evropa vyvíjela ke kvalitativně novým formám ekonomicko-spoločenského uspořádání. Klíčová otázka zní: Není instituce waqfů jedním, ne-li nejzásadnějším, faktorem, který způsobil „stagnaci“ islámu?

Podobné podnětné otázky mohou čtenáře napadat při studiu předložené doktorské práce. Z těchto i dalších důvodů Melčákovu doktorskou práci hodnotím kladně a doporučuji ji k obhajobě.

Doc. PhDr. Miloš Mendel, CSc.
Orientální ústav AV ČR

V Praze dne 25. března 2009.